

VADÁSZ-ÉS VERSENYLAP.

Péntek, september 10.

25. SZ.

Második évfolyam 1858.

Átalanos nézetek a fővad ápolásáról és vadászatáról.

GRÓF PÁLFFY PÁLTÓL.

A sport barátjai élénk örömmel oszthatják azon meggyőződést, hogy a sport minden neme iránti érzék néhány év óta hazaszerte lényegesen növekedett. Több derék Nimrod példája számos utánczóra talált — s ama nyilvánosság is, mellynek közege e lap, nem kis mérvben járulhatott a sport iránti helyes nézeteknek e honban terjesztéséhez. Ennélfogva magam is örömmel lépek ezen ösvényre, hogy a nemes lövadászatról üggytársaimmal némelly nézeteket közöljek. A sportsman, fájdalom, többnyire irodalmi képzettség hiával van, míg viszont kevés író jártas a sport gyakorlati terén. Minthogy pedig én az elsők kategóriájába tartozom, kedves honfiainnak és üggytársaimnak előre is bocsánataért kell esdenem, ha időről időre közleni szándékolt cikkeim minden belletriai becset nélkülözendének.

Miután magamnak is terjedelmes vadastér birtokában lenni van szerencsém s más vadastereken is sokat forogtam : sok évi gyakorlati tapasztalataimmal, a vadászatról s a fővad ápolásáról némi ismereteket szerezni elég alkalmam nyílt; miért is e soraim tárgyául sajátlag a nemes fővadat választám.

Hamár egy bármilly jól rendezett fővadastérnek fentartása sem cse-

kély feladat : mennyivel nehezebb egy elhanyagoltnak jó karba emelése, vagy épen egy egészen újnak alapítása! Erre pénz — sok pénz és nagy szorgalom kell! A fővadnak mellőzhetlenül 1-ör táplálatra, 2-or nyugalomra van szüksége. E két tényező természetesen ismét sok más kelleket feltételez. A fővad állandósítására nagyobb egytagú erdővel szükséges rendelkezhetni. Minél kedvezőbb az éghajlat, minél tövérebb a tenyészet s minél szakadatlanabb az erdő, annál nagyobb lehet az aránylagos vadlétszám is, úgy hogy némelly esetben bajosabban érhető el 50 holdon 1 darab fővad állandósítása, mint másutt 30 holdon. Hasonló arányban áll a löfogyasztás a létszámhoz; nagyon kedvező viszonyok közt a létszámból 10 – 12 százalék lelövése nem túlhajtott mennyiség, míg más esetben ennek fele is alig vehető.

A fővadastér birtokosának mindenek előtt az erdészszemélyzetre kell fordítania figyelmét, miután elegendő és jó erdészek nélkül ép oly kevéssé számolhat sikerre, mint a kevés vagy rossz csapatokkal rendelkező hadvezér. E kellek hiánya, fájdalom a hon legnagyobb részében igen érezhető. Egykét uradalom kivételével a többiben oly hiányosak a vadászati intézmények, hogy a magyar erdész igen gyakran vadorral egy értelmű s védő tenyésztés helyett a vadnak leggonoszabb ellensége. Ennek oka mindig az uraságot terheli. Hol a fa ára csekély s a birtokos nem vadász az az nem valódi lövadász (Waidmann), ott az nem találja érdemesnek azt, hogy kellő számú erdészeti személyzetet tartson, a még is alkalmazott néhány egyén pedig oly nyomorú fizetést húz, hogy sínlődő lételet ezzel alig tengethetvén, alig vehető rossz néven, ha a nefas után nyúl. Világos, hogy illy állomásra jóra való egyén nem vállalkozik, mihez képest az erdészállomások vagy merőben képtelen vagy oly egyénnel vannak betöltve, kik mindennemű kihágásaik miatt rendes uradalmakból elcsapattak. Legjobbak még a „honi csöszök“, kik béres fizetéssel megelégedve, gyakran szemes ügyes ficzkók s jó lövészek is lehetnek, az erdészethez azonban mit sem értenek s a vadászat érdekében bármire, csak a vad ápolására nem — alkalmazhatók, legalább egymagukban nem.

A körerdész (Revierjäger) állomásán többnyire oly embert találunk, ki pályáját mint erdészfiú kezdte s mint ilyennek fő fő tanulmánya abból állott, hogy főnöke gyermekeire vigyázott s az ebeket etette. Bizonyos számú évek múlva szabaddá lön, miután szakértő férfiak tisztes gyülekezete előtt kétségbevonhatlan bizonyítékait adta erdészeti és lö-

vadászati képzettségének; például, a csert a mogyorótól megkülönböztetni — sőt még azt is tudja, hogy a fácán kivált veres káposztával igen jó eledel. Léván jól megtermett legény, a nagyságos úr puskafogóvá léptette őt elő s e minőségben ruhát kefél, az asztalnál felszolgál s évek folyamán különös hajlamot nyer a nagyságos asszony komornája (néha szakácsnéja) iránt, miből botrány támad, még pedig terhelő körülményekkel s ez csak házassággal tehető jóvá. Erkölcsisége jutalmául aztán erdőkör (Revier) bizatik reá; s hogy ő ezen állomásának megfelel, az önkényt foly, hiszen ő tanult vadász!

Az egész erdészeti személyzet koronájául, annak élén mint főerdész fájdalom gyakran egy csodaszülött áll, ki alig néhány év előtt törülte le ajkairól az anyatej utolsó cseppét, ekkor szülei elé lépett s kijelenté, hogy legyőzhetlen hivatást érez a vadászéletre; jó szülei erdésziskolába — bocsánat erdészacadémiába — küldik őt, hol két év alatt mindenféle szép dolgot tanul vagy nem tanul, melly többé kevésbé az erdészetre vonatkozik, exáment ad, minden pontból eminens lesz s közvetlenül főerdészi alkalmazást nyer. A rendes, szorgalmas, a tanúltaknak gyakorlati kivitelét kísérti meg, de ez ritkán sikerül egykönnyen, az erdőművelés erdőkertészetté lesz s ő birtokosának csak évek múlva fog hasznot hajtani. A nagy többség büszke önérzettel begyeskedik aranyhímes gallérú szürke vagy zöld kabátjában, tarokkozik és szépet tesz. Az akadémiából azonban valamennyi hozott magával egy mélyen belé gyökereztt axiómát, hogy t. i. „a vad s az erdészeti egymáshoz olly viszonyban áll, mint a farkas a bárányhoz!”

Átalában véve lehetlen meghatározni, szám szerint milly arányban álljon az erdészszemélyzet a holdak mennyiségéhez, az erdőnek és a vadnak egyiránti megőrzésére, a nélkül, hogy néhány nagy úr fényüzési véglétébe essünk, kik nagy számú erdészszemélyzetet csak vadászat kedveért tartanak. Ez nagyon is sok körülménytől függ. Minél kisebb és ritkásabb az erdő, minél több helység fekszik közelében, aránylag annál több egyénre lesz szükség. Gondos figyelembe veendő az erdőkörök célszerű elrendezése s az erdészek beosztása, úgy hogy ezek sem nagyon is öszpontosítva, sem pedig egymástól távol elszórva ne álljanak. Legcélszerűbb lenne az erdőkört hegyvidéken 3 — 6000 holdból, sík erdőn 5 — 8000 holdból alkotni. Minden erdőkörben egy egy köreerdész (ki lehetőleg ne falun lakjék) 2 — 4 erdészfiúval legyen elhelyezve; ha ennek

lakása nem a központra esik, vagy ha az erdőkör nagyon is hosszú, akkor ennek túlsó végén lehetőleg még egy alerdész vagy csősz alkalmazandó, már csak azért is, hogy az erdőkör többi egyénei szükség idején, kivált telente, ott menhelyet vagy éji szállást találhassanak. Az erdőkörhöz tartozó falukban egy egy — lehetőleg odavaló csősz lakjék, miután az ilyen sokkal könnyebben gyakorolhatja a helybeli tudakozó rendőrséget. Erre a jóra való családbeli pórsihederek is ajánlhatók, mert az embereket személyesen ismerik s ha a fatolvajok vagy vadarak rögtön el nem foghatók, például ha számosan vannak, vagy futva menekülnek, ezeket utólagosan feljelenethetik. Egyedül azonban a csősz lehető ritkán alkalmaztassék az erdőkörben, miután a javában sem lehet az „atyafiság” miatt megbízni.

A rendes és szenvedélyes erdész nem ismeri e szót pihenés; éjjel nappal szolgálatának él; reá nézve nincs ünnep, vagy kitűzött ebéd- és alvás idő, mindenek előtt pedig soha sem szabad a korcsma küszöbét átlépnie, mert a korcsma a vadász Capuája. Mint lövadásznak, a kártékony állatok irtására mindig gondja legyen; legtöbbet lesből fog lőhetni, igen kívánatos azonban, hogy a kelepczével is tudjon bántani, ott pedig, hol vadkan nem tenyészik, a mérgezett csalétek lényeges szolgálatára leendő; jelsül a farkas nehezen irtható mérgek nélkül.

Illy kemény szolgálatért aztán becsületes ellátást is igényelhet urától az erdész. Különösen ajánlanám azt, hogy jó fizetésén s egyéb éllelmzésén kívül a vadapolás érdekébe magas lödíjjal lenne vonandó, mellyet minden saját lövésű vagy fogású ragadozóért húzna s melly még nagyobb lehetne minden — ura vagy vendégei által lőtt hasznos vadért.

A vadfogyasztás lehetőleg cserkészeten történjék, ez lévén a vadászat legnemesebb módja, melly a vadástól legnagyobb ügyességet követel, a vadastér nyugalmát pedig legkevésbé zavarja meg. A hajtóvadászat lehetőleg mellőztessék, vagy csak legnagyobb kimélettel eszközendő; a hajtóvadászatról egyébiránt még bővebben fogok szólani.

Szabályszerű vadastéren üző kopónak nincs helye; e főszabály eleni vétség okvetlen keserűen fogja magát megboszulni, mert a kopó fővadastéren sokkal ártalmasabb, mint az agár a nyúltenyészet terén, mint-hogy az elriasztott nyúl kevésbé váltja fel a tanyát s erre inkább visszastér, mint az elriasztott fővad.

A cserkészet kétség kívül azon módja a fővad elejtésének, melly a

valódi lövadásznak mindig legtöbb élményt szerez. Itt a vadat nem vak-
 eset hozza lövésre; itt folyton foly a verseny az emberi ügyesség- s a
 vadnak még élesebb szervei közt, itt még van költészet; a hivattnak fel-
 tárja bensejét a nagy természet s olly hangon szól hozzá, mellyet ő jól
 megért; a hivatlanak természetesen néma marad s a lövadász büszke ön-
 érzetében ép olly szánólag tekinthet le a túlpolgárisult városi gúnyolókra,
 mint a művész ama szegény filkóra, ki a leggyönyörűbb festményben csak
 festékekkel bemázolt vásznat lát.

Laube ezt mondja Jagdbrevierjében :

„Hochwild zu jagen ist fünferlei gut,

Und wer's nicht beachtet, und wer's nich thut,

Der gehe die Hirsche suchen

Bei Tanzmusik und Kuchen!

Zu erst und zu letzt brauchst guten Wind,

Und dass die Kleider unscheinbar sind,

Leisen Tritt und kein Gliederschwenken,

Tödten Mund und kein Bedenken.“ *)

Az említettekén kívül pontos helyismeret — vagy ennek hiával, jó
 cserkészkalauz szükséges. A vadász jól ismerje vadját; tudja, miként vo-
 núl az, hol vannak a legjobb lesállomások, hol kell halkan s vontatva
 cserkészni s hol kell ellenben gyorsan átvonulni, különben sok idő vesz.
 Hízási időszakban a lesvadászat és a cserkészzet ritkán háládatos. Míg
 héjas a szarvas agancsa, könnyebben hozzáférhetni ugyan, ámde ekkor
 csak csekélyebb, úgynevezett nyári szarvas (Grashirsch) lövendő; tellyes
 szarvas elejtését minden valódi lövadász ekkor még vandalismusnak tar-
 taná. Héjadzás után a legsötétebb sűrűségekbe vonul vissza a szarvas, nem
 örömet mutatkozik, késő este vonul ki s már pitymallat előtt visszatér.

*) Magyarra szabadon fordítva:

„Fővad-vadászatnak öt kelléke van,

Ki erre nem ügyel, jár hasztalan;

Annak ott virul a szarvas

Hol zene szól s telik a has.

Először s utólszor: jó szeled legyen,

De semmi feltűnő öltönyiden;

Halkan lépj, ne ingadozva,

Holtnémán s elhatározva.

Szerk.

Az üzekedési időszak fénypontja a cserkészetnek; a szarvas ekkor csalogatójával (Brunftgeschrei) árulja el magát, gyakran késő napig vonul a szarvastehén után s napalkonyat előtt már jóval kezd jelentkezni; sokkal kevésbé vad és ovatos mint különben, minélfogva könnyebben is meglopható — ha egyedül van; szarvastehenével együtt azonban annál ovatosabb ez utóbbi s a szultán bátran háremére bizhatja magát.

Itt tűnik ki a helyét megálló vadász; rendületlen türelemmel gyakran órákhosszat áll ez mozdulatlan, vagy kúszik négykézláb s kijátszva a sok Argusszemet, a szarvas löközélébe lopózik. A vadásznak azonban azt is pontosan kell tudnia, mikor tanácsos a gyors eljárás beváró türelem helyett; haboznia soha sem szabad, rögtön késznek kell lennie csatatervének fogalmazásával és kivitelével; mert nem egy szarvas köszöni életét a vadász hanyagságának, melly a sűrűségbe vonulásra engedett neki időt, hol aztán elnémul, árnyként eltűnik s kényelembe helyezkedik, míg a Fabius Cunctator hosszú orral s gyakran méltatlanul káromkodva oldalog el.

Telente szarvastehénre vagy üszőre (Kahlwild) a szekérrel vagy szánnal való cserkészet legjutalmazóbb; hol a términőség miatt szekerezni nem lehet, ott elég egy parasztszeker elejét lovakkal vagy még inkább ökrökkel maga előtt vonatni; lánczok hozzá csatolása, hangos dallás, füttyülés s a fogatnak szólitgatása igen ajánlatos, mert általában a cél az, hogy a vad favontatás csalódásába essék s az könnyen szokott sikerülni.

A szarvasok löfogyasztása alkalmával, ha ezt egészben vagy részben az erdészszemélyzet eszközli (mi a vadászatnak mindig nagy kárára van) a lelövendő mennyiséget nem csak előre megállapítani, hanem lehetőleg s körülményszerűleg erdőkörökre elosztani kell. Azt is igen ajánlanám, hogy a löfogyasztással megbizandó erdészek névszerint jelöltesenek ki, különben egy egy könnyelmű csász vagy erdészfiú bármilly távolságról beletüzelvén s a sebzett darabot hanyagúl keresvén, ezt lustaságból gyakran merőben eltagadja s ekép sok sebzett vad már csak romlott állapotban vagy épen nem is lelhető meg.

Az erdésznek soha sem engedendő meg egy — legfőlebb 6 ágú szarvasnál erősebbnek lövése. Ezen axiomát az üzletüknél fogva vadászok soha sem akarják elismerni, először, mert előítéleteik gyökerestől ki nem irthatók; másodsor, mert jobban mulattatja őket az erősebb- mint a gyöngébb szarvas elejtése. Az erős szarvasok löfogyasztásánál előítélete

legvalószínűbben az által vert gyökeret, hogy gyakran több derék erdőmester, kinek vadászhajlamtalan ura, vagy a vadkártételt fizetni vonakodó tülleküismeretes gyám, a vad általános lelövésére adott parancsot : a szegény fővadat végleges kiirtástól megóvandó, a kiadott általános parancsot oda mérsékelé, hogy erdészeinek csak az erős, úgynevezett vadászható szarvas lelövését engedte meg s emellett lövadászi point d'honneurül tüzte ki nekik holmi gyöngébbnek el nem ejtését, jól tudván, hogy a tellyes szarvas ritkán s nehezebben is kerül kézügyre, mint a csekély s ekép sok maradt életben.

A tellyes szarvas a vadastér ékessége; maradjon az a birtokos s ennek kedvenczvendégei számára fenntartva. Attól, hogy elvénhedve dőljön ki, nem kell tartani s ha ez néha meg is történnék, még az sem nagy szerencsétlenség; ki pedig azon árkülönbséget veszi tekintetbe, (mi fájdalom gyakran az eset) melyet a vadárus tellyesebb darabért ad : az a vadastérről egyáltalában tegyen le. Ép annyira kívánatos az is, hogy a szarvastehenek, üszök és borjak löfogyasztásakor a tehenek lehetőleg kiméltessenek s csak a borjak és gyenge üszök lövessenek, (természetesen a fogyasztandó százalék korlátai közt) miután ezek kemény télidőben anélkül is könnyen oda vesznek.

A cum grano salis történő hajtóvadászat a birtokosnak és vendégeinek sok jó vidám napot fog szerezni. Különösen kell ekkor ügyelni arra, hogy a kamara, vagy is a tilalmas középpontja s a cserkészeti helyek lehetőleg kevésbé zavartassanak, kiváltkép az üzekedés közeledtével, mert a többször meghajtott szarvas, ha mindjárt el nem is költözik, de elvadul, rosszúl vagy épen nem jelentkezik s a sűrűségből csak éjente jő ki. Hajtóvadászatra legalkalmasabb helyek a távolabb eső erdőszélek, elszórt erdőrészetek, remisek, kidomboruló hegyfokok, hiányosan tilalmazott határookra dülő sűrűségek, ingoványos ligetek. Ott, hol állandó létszámot tenyészteni nem lehet vagy nem akarunk, a hajtókkal vagy kutyákkal vadászat annál czélszerűbb, mert illy helyeken a cserkészzet úgy sem lenne sikeres.

A jól rendezett tilalmasnak vadászatra szántrészeiben az erdészek a vad váltópontjait jól ismerjék, az úrvadászokat a szélirányhoz képest a főváltópontokon állítsák fel, a rossz szélirányú többi helyet pedig s a bizonytalan váltópontokat terelőkkel rakják meg; jóra való hajtókról gondoskodjanak, kik pagonyismerő egyénekkal vegyesen mindig a kellő

irányban maradjanak. Nők és gyermekek hajtókül erdőben nem alkalmazandók s minden vadászat romlásai.

Ha sűrűségben történik a hajtás, mellőzhetlen szabályként áll az, hogy a hajtók a lövészsortól el hajtsanak, mert minél nagyobb a sűrűség s minél zajosabb a hajtás, annál bizonyosabb az, hogy a vad a hajtók közt vissza fog törni. Ez ép olly okvetlenül fog a fővadnál, mint a däm-vadnál, öznél és vaddisznónál bebizonyítani. Ha a sűrűség nagyon terjedelmes, a vad az első hajtásra ritkán tör ki, minélfogva többnyire a lövészsortól el és ismét vissza kell a hajtásnak történnie. Ezen általában bebizonyult maximát az üzleti vadászokkal nagyon bajos elhítenni, én azonban tanácslom mindenkinek, ne engedje magát e részben tévútra vezetetni. Nyíltabb erdejű pagonyokban néhány ügyes és halkan lappangó hajtó a vadat előre fogja ugyan hajtani, de ha a hajtás nagyon hosszas, a vad még itt is inkább oldalt fog kitörni.

Nagyobb erdőöszletek vadászati bérlőinek természetesen másképp kellend eljárniok, mint a birtokosnak, kinek sokkal több eszköz áll rendelkezésére, mellyel a czélszerűnek tartott rendszabályt foganatba vehesse. Én következő kezelést tanácsolnék. A kibérlett erdőség, ha elég terjedelmes, 3 - 4 rendezett egyenlő kerületre osztassék s turnusonként minden évben más kerületre essék a vadászat. A társaság bizonyos időben jöjjön össze s hajtókkal vagy kutyákkal a kitűzött kerületet lehetőleg vadássza ki, melly alkalommal — ha csak nem nagyon korai p. o. szeptember közepe tája a vadászatidő — szó nélkül minden vad lőhető. Ezért aztán az ekép kivadászott rész három négy évig, míg a sor ismét reá kerül — egészen kimélve marad. Stájerhon egy részében e rendszert évek óta a legjobb sikerrel gyakorolják. Nagyon czélszerű adalékul szolgálna az, ha a vadászterület központján kamarául egy kis körjelöltetnék ki, mellyben hajtóvadászat soha s legfőlebb cserkészlet volna megengedve. Minden további javítás természetesen a rendelkezésre álló pénzerőtől függene. A sikerre számíthatás végett azonban mindenesetre szükségesnek tűnnék fel az, hogy a helybeli vadászok segélyezéssel és lődijakkal vonatnának a bérlők érdekeibe.

Mielőtt a tollat letenném, minden vadastér birtokosának egy jó akaratú tanácsot kell sürgetőleg lelkére kötnöm : „Ov a k o d j e r d ő s z e i d i r i g y s é g é t ő l !“ Mindenik erdősz azt állítja, hogy szomszédja hiányosan tilalmaz s urától arra törekszik nyerni engedelmet, hogy azt a

bizonyos határszarvast vagy baközet ellőhesse; e mellett aztán gyakran egészen más darabnak kell esnie. Ha ennek szabad folyás van engedve, akkor végtére — miután csaknem valamennyi vad elébb utóbb csakugyan mutatkozik valamely határon — minden vad ki fog lövetni. Experto crede Ruperto! — Ha a szomszéd valóban rosszul tilalmaz, úgy az erdész kettőzött szorgalommal igyekezzék a vadat vaklövésekkel vagy nem nagyon kitartólag űző ebekkel a veszélyes határról elriasztani.

Rarey nyilt titka s ennek bírálata.

1858 év tavaszán Londonban nagy zajt ütött egy amerikai megjelenése, ki a legszilajabb, legerkölcösebb, legmakacsabb lónak általa rövid idő alatt eszközlendő megtörését, megfékezését s e titkának azokkal leendő közlését ígerte, kik azt tőle 10 guinea és 10 shilling árán megvenni hajlandók lennének, de ezt is csak azon kettős feltétel alatt, ha 1-ór bizonyos számú aláíró gyűl össze; 2-ór ha minden aláíró 500 guinea bánatpénz lekötése mellett igéri a titoknak tovább nem adását.

Angliában, e kiválságos lötenyésztő és idomító országban, nem vétette ei Rarey a hatást, mellyet hirdetménye nagy szavaival elérni ohajtott. John Bull sok tekintetben hiszékeny, gondolá, — tudványa ép olly nagy mint pénze sok, s végre a mai világban sokat kell követelni, hogy az ügy ne mindennapinak tűnjék fel. Rarey jól számított, mert — kivált miután az udvar s néhány főrangú egyén előtt mesterségének némi tanúságát adta — csakugyan özlött hozzá a sok aláíró, ki vagy azt hitte, hogy 10 guineáért nem lehet humbugot árulni, vagy azt remélé, hogy Rareyvel a löidomitásnak egy új korszaka tűnt fel. Mr Rarey, ha titkának árát 1 guineára szabja s magas bánatpénzt nem köt ki, valószínűleg közönséges impostor löcsiszárnak fogták volna tartani, — így azonban nagy lön divatja, mi őt 25,000 f. st. mond 250,000 pfnak bezsebeléséhez segíté.

Az első mutatványok legalább is meglepők valának. Lord Dorchesternek gonoszágáról híres Cruiserje báránnyá szelidült, Rarey a legszilajabb lovak hátán dobolt, trombitált, a vad zebrát békettűrő számárrá változtatta s már már azt várták tőle, hogy a tigrisből házi macskát, a jeges medvéből nyájörző komondort csinál. Titkának megvásárlói hallgattak, egy részük azért, mert kötelezték magukat, más részük azért, hogy drágán fizetett kandiságuk nevetség tárgyává ne válják. Eszembe jut itt az anecdoton a bukott bécsi kereskedőről, ki a külváros egy szerény házába vonulván vissza, kapujára e hirdetményt szögezteté: „Itt valamit ki lehet találni. Belépti díj 10 pkr.“ — Emebertinkhez tolongott a sok kandi nép s titka sokáig titok maradt, mert mindenki restellte vagy szégyenlette elmondani, mi légyen az, mit ő 10 pkrért kitalált? Mire azonban a titok nyilvánossá lett, emberünk meggazdagodott.

Igy Mr Rarey is. Ügyét néhány lap felfogta, eljárását bámulta, dicsérte, ajánlá, — különösen az Albert herczeg pártfogása alatti „Sporting Magazine.“ A „Round House“ hol mutatványait adta, mindannyiszor zsufolva volt; időközben Franciaországba is átrándult, hol L. Napoleon és miniszterei nevezetes összegekkel nyiták meg számára a biztosító aláírást, a francziák pedig a bámuló és jól megfizető csodálatban az angoloknak mit sem akartak engedni. Rarey most már egész

Európát be akarta utazni s az angol és francia udvarok pártfogására hivatkozva, sikerült is neki a belga, porosz s más fejedelmek engedelmét kinyerni, hogy Európa közép és keleti államaiban is felléphessen titkával s ennek eladandó közlésével.

Ezalatt azonban e titkot kiméletlenül kezdték feszegetni a nyilvánosság angol kezei. Némelyek a ló orrába lehellés által, mások chloroform útján, mások ismét a ló lábáról levett békavar porának róteny- és köményolajjal elegyítésével és alkalmazásával vélték Rarey titkát megfejthetni. De ő mindezekre bölesen mosolygott s biztosítá a nagy közönséget, hogy ő semmi belső szert nem használ s delejezéssel sem hat. Azután szemére hányták, hogy jogtalanul vallja magát a titok felfedezőjének, miután a vad lovak fékezését Angliában már rég ismerik, sőt tetteleg is gyakorolják többen, mint például a „yorkshirei gazda“, az irlandi Whisperer, Telfer, Darby s mások. Rarey ezeket it kicsinylőleg mosolyogta meg s a nagy közönség még mindig hitt neki, mert hiszen azok nem csináltak titkot a dologból s olcsón adták tanukat.

Voltak azonban, kik kételkedni kezdtek Rarey modorának újdonságában és hasznosságában, kivált midőn Astley műlovarkörének igazgatója nyilvánosan 100 gu. fogadásra hívta fel őt, állítván, hogy ő R. modorát jól ismeri s már sok év óta gyakorolja — Rarey pedig a fogadásra nem vállalkozott. Az eként megingatott bizalmat még jobban aláásta Mr Darby határozott hangú nyilatkozata, mellyel kijelenté, hogy Rarey titka nem egyéb azon számtalan év óta ismert s a nyilatkozó Darby által is használt modornál, miszerint a ló bal előlába felkötötven, a csak három lábon álló kifárad, sőt a hurokra kötött jobb előláb megrántásával lefeküdni is kényszerül s így a legszilajabb is magával tenni bármit enged és megszelidül — de csak rövid időre, mert aztán ismét megvadul, minélfogva e modor se nem új, se nem tartós hasznú, se pedig fiatal csikók betanításánál és idomításánál nem alkalmazható.

Rarey erre is hallgatott, de talán némi gyanúperrel élve, jónak látta a több fejedelemtől nyert engedelmet igénybe venni s continensi körutját siettetni. Ezen időre esik nálunk tett lépése is, mellynek sikeréről azonban már e lapok 18-ik számában közölt jelentésében is kételkedtünk, a mint hogy egyetlen aláíró sem jelentkezett, annál kevésbbé, mert a rögtön erre következett esemény Rarey fogását végkép leleplezte.

Történt t. i. hogy — épen midőn Rarey Párisban mulatna — Routledge londoni kiadó egy kis röpiratot bocsátott 6 pencért áruba, mellyet szerzője Rarey három év előtt irt s nyomtatásban e cím alatt osztogatott: „The modern art of taming wild horses“ „Szilaj lovak szelidítésének új módja.“ —

E röpirat megjelenése a Rarey elleni indignátiót Angliaszerte tetőfokra emelte. Rarey tehát már három év előtt 6 nyomorú pencért árulta azt, miért most Angliában 10 guineát és 10 shillinget (105 pftot) követel; titoknak mondá azt, mit nyomtatva rég átadott a nyilvánosságnak s 500 guinea birságot kötött ki a titok megőrzésére! ez a szemtelenség non plus ultrája, mondá a rászedett John Bull.

Rarey nem tagadta, hogy e könyvet ő irta, megjegyzé azonban, hogy csak azoknak osztá ki, kiket előbb már titkába avatott; a röpirat egyébiránt tökéletlen és senki sem okúlhat belőle úgy, mint egy órai személyes és gyakorlati leczkéből. Különben pedig ő felold mindenkit a titoktartás kötelezettségétől s a t.

E nyilatkozatot Rarey július elején a „Times“-ban közzétevén, sietve elpusztult Londonból s már Amerikában csörgette angol és francia aranyait, midőn az angol lapok élczes gúnyversekkel bucsúztak a szives oktatótól.

Rarey könyvének magyar fordítása nálunk is megjelent Ráth Mór csinos kiadásában, a borítéklapon „Rarey lószelidítési titka“ s a címlapon: „A lószelidítés legujabb módja“ czímet viselve. A 61 lap ára 48 pkr. s ezt a Rarey követelte 105

pf-t helyett minden lótenyésztő szívesen megadhatná érte, ha — mint a kiadó előszava mondja — „a mű átolvasása után csodálkoznék, **ő** hogy nem jött ez egyszerű gondolatra? s ha a titok csakugyan Columbus tojása volna, melyhez egy Rarey kellett Columbusul!“

A szorgalmas derék kiadó, kitől lóismeretet követelni képtelenség volna, optima fide irhatta ezen ajánló szavakat s hihette, hogy Rarey könyve valóban heted-hét országra szól, miután Londonban egyetlen könyvtáros 100,000 példányt adott el belőle; e nagy keletnek azonban egyszerű kulcsa a kíváncsiság, melyet a londoniak 6 pencért elégíthettek ki, nehány garasért tudván meg azt, miért a rászedettek 105 pftot fizettek.

Arról azonban, hogy a kielégített kandiságon kívül maga a mű belbecse megéri-e az érte adott néhány garast, szóljon a legtekintélyesebb angol lótenyésztők egyikének, a hírneves „Scrutator“nak a „Fieldben“ megjelent következő bírálata:

* * *

„Rarey a brit közönség előtt egy — állítólag új lószelidítési rendszer mestereként lépve fel, miután e rendszer titkát régebben írt könyve magában foglalja, tüzetes vizsgálat alá veszem, valljon a benne foglalt tanoknak veheti-e bármi hasznát e honbeli lótulajdonos vagy lótenyésztő?“

Az első fejezet arról szól, „mint kell a csikót a legelőről befogni?“ Az e részbeni utasítás nem briteknek szól, miután Angliában nincsenek terjedelmes síkok s ezeken vad ménesek. (Szólhatna azonban alföldi magyar csikósainknak, ha ezek ki nem nevetnék a jó tanácsot, mely abból áll, hogy a ménesből kifogandó csikót szép szerével valamely sövényvel kerített helyre kell hajtani!) Általában, folytatja Scrutator, az egész könyvben alig van egy jóravaló eszme, melyet tenyésztőink vagy lovaszaink századok óta ne ismertek és követtek volna.

A második fejezet „mint kell a csikót baj nélkül istállóba vinni?“ újdonságával az utolsó lovászfűt is nevetésre indítaná, mert úgymond: „Legjobb mód először valami jámbor lovat vinni az istállóba, azt megkötni, aztán csendesen járni a csikó körül s hagyni míg önkényt bemegy.“ — Ez a legrégebb és legismertebb mód s azt hiszem, soha ép eszű ember még nem kísérlette a csikónak erővel, vagy hűhóval istállóba hajtását. Továbbá: „mihelyt bement, vezessük ki a jámbor lovat és zárjuk be az ajtót.“ Az ép eszű ember először fogná bezárni az ajtót s aztán vezetné ki a jámbor lovat, John Bull legalább így tenne s első dolgának tartaná a csikó biztosítását. Mr. Rarey ezután „gondolkozási időt“ ad (míg a ló rozs kalászeit rágja) „a legjobb bánásmód felett, mert a ló kezelésénél igen fontos dolog bizonyos rendszer követése.“ Ez igen tödvös tanács s oda célel, hogy R. új tanítványa ezen időköz alatt a „lószelidítés legújabb módjáról“ szóló könyvet magolja meg. Azt is mondja itt: „most az ideje utána nézni, kész-e a kötőfék s rendén van-e minden?“ Már mi britek azt tartják, hogy a kellekek elkészítésének ideje akkor van, midőn hazáról indulunk, nem pedig midőn a tett színhelyére értünk. A következő fejezetek: *milyen legyen a kötőfék? megjegyzések a lóról; ennek szaglási szokásairól; lóismerők uralkodó véleménye; észrevételek Powel eljárása fölött; szemernyi újat sem nyújtanak s érdekesebb és mulattatók lehetnek azokra nézve, kik a szamarat a lótól alig tudják megkülönböztetni, de az utolsó angol lökkelő tehetségének becsmérése volna, ha azt tennők fel róla, hogy mindezeket nem tudja.*

A legközelebbi fejezet arra tanít: „mit kell tenni a makacs lóval? — ha közeledésünkre füleit hegyezi vagy rágni készül, akkor nem fél annyira az embertől, hogy gyorsan és könnyen lehessen vele bánni s ez esetben jó néhányszor élesen jól ráhúzni az ostorral lábszáron felül, testéhez közel, miután lábszárának vagy czombjának belső fe-

lén rékonyabb és gyöngédebb a bőr, mint hátán, De nem kell soká verni — csak annyira, hogy félelmet kezdjen érezni, mert hiszen nem azért verjük a lovat, hogy megsértsük.“ Miért ajánlja tehát Rarey, hogy a legérzékenyebb részén verjük, hol az ostor okvetlen meg fogja sérteni — ha csupán ráijesztés a cél? Milly képtelen ellentmondás! Ez mindenestre „új rendszere“ a csikó szelidítésének, mert semmi későbbi czírogatás nem fogja az első benyomást eltörölni; míg az első eredmény az lesz, hogy a csikó ajtón vagy ablakon fog áttörni akarni s egész életére megmarad félelme az emberektől. A lónál ép oly természetes, hogy rügni — mint az ebnél, hogy harapni akarja azt a kitől fél; mit tartunk tehát oly rendszerről, melyllyl útést vérest javasol, mi által a csikó még félősebbé válik? Ha valami e világon, úgy bizonyosan a lábszárakra vagy lágyékra kapott ostorvágás teszi rúgóssá a csikót.“

Hasonló éllel elemzi *Scrutator* a következő fejezeteket s kimutatja, hogy a mi jó ezekben az nem új, mi pedig új az nem jó; míg végre a titokrejtő fejezetekhez ér: „mint kell a lovat arra bírni, hogy lefeküdjék.“ E bámulatos felfedezést Anglia 25 ezer font sterlingen vásárolta meg; áll pedig a következőből:

„Hogy a lovat lefekvésre bírjuk, hajtsuk meg első ballábát, vessünk rá hurkot, hogy azt le ne tehesse. Csatoljunk egy hevedert a ló teste körül, kössünk egy szíjvéget első jobb lábához mindjárt a köröm felett, erősítsük meg a szíj másik végét a heveder alatt, úgy hogy e szíj egyenes irányt nyerjen s jobb kézzel fogjuk rövide. Ekkor menjünk a ló baloldalára, tartsuk a zabolát balkézvel, a jobb kézzel a szíjat erősen és lassan húzzuk, egyszersmind dőljünk lapoczkájának, mire mozdulnia kell. Mihelyt súlyunkat érzi, húzzuk fel a jobb lábát is s az állat térdén fog lenni. Most tartsuk a szíjat erősen kezünkben, hogy lábszárát ki ne nyújthassa s fel ne állhasson. Tartsuk e helyzetben, fordítsuk felénk fejét, támaszkodjunk vállunkkal oldalára, ne keményen de mindig egyenlő nyomással s körülbelül 10 perc alatt le fog fekiüdni. Ha fekszik, azt tehetünk vele a mit akarunk. Aztán vegyük le a szíjakat, nyújtsuk ki lábát dörzsöljük kezünkkel fejét és nyakát, czírogassuk lábait s ha 10—20 percig fekiüdt, engedjük ismét felállani. Bizonyos szünet utáni ismételjük az eljárást háromszor négyszer, mi egyszeri tanításra elég. Napjában kétszer adjuk neki ezt a leczkét s ha már négy ízben tettük, lefekszik mihelyt lábát megfogjuk. Midőn már be van tanítva a lefekvésre, veregeszük pálczával a másik lábszárát, mikor már az egyik meg van fogva s néhány nap múlva a pálcza pusztá mozdítására le fog fekiüdni.“

„Rarey szerint tehát — írja *Scrutator* — a lovat 12—16-or kell térdeire vetni, mielőtt e hasznatlanságot betanúlja s biztos vagyok benne, hogy egy ép eszű ember sem fogná becses lovat e nyers bánásmódnak alája vetni, mellyben a ló térdeinek szenvedni vagy sérülni kell, csupán a gyermekes időöltésért, hogy lefeküdjék.“

„Ez tehát a lovat meg nem szelidíti, mert rossz természete idővel ismét visszatér, de másodsor nem is újság az, mert Darby s többen rég gyakorolják. Az egész dolog legfőlebb műlovarok s azok számára való, kik állatokat mesterségekre szeretnek tanítani; ily fogások hasznáról azonban írni vagy beszélni általában nevetéses volna.“

A lovakról, nevezetesen pedig a Gróf Bethlen János Ur ő Nagysága ménességéről.

(Vége.)

Itt már helye volna, hogy az orvoslásról
Említsek valamit, a ló tanításról;
De azt másra bizom, ki többet tud hozzá,
S mivel hogy a rendem magával úgy hozza,
Szólok a lovaknak megismerésekről :
A jó s szép lovakat tárgyazó jelekről :
A kész lóban észre venni a jóságot
S szépséget, és látni a héjjánosságot.
Nem nagy csoda ; de a most nőző csitkóba,
A rendbe nem szedett hitvány rüdeg lóba
Által látni, mire van hajlandósága ?
Jó, rossz leszsz, durva leszsz, vagy lesz fáinsága ?
Ez a mesterség ! itt kell ember gátra,
Ezen tudományban sokan vannak hátra ;
Én magam is ehez szólni félve mérek,
Mert oda, a hova a grófom nem érek,
S a lóismerésbe tsak úgy ereszkedem,
Némely közönséges jeleit fel-fedem,
S itt a gróf gustussát veszem fel remeknek,
Megmondom miket tart jóknak és szépeknek,
Távol légyen, hogy én azzal hízlekedjem
Magamnak, hogy minden titkait felfedjem ;
Csak azt írom, a mit eszembe vehettem :
Elsőbbben a szörről ezeket értettem :
A barna pej, és a barnát nem szereti,
Parasztzör azt mondja, és azért megveti :
A tiszta feketét is inkább szenvedti,
Ha vagy szár, vagy csillag az homlokát fedi,
Hermelin, és fakó, ha serénnye feje,
Nem betses előtte, igen keveset ér ;
A sárga két féle ; ha szeg az uraké ;
Ha feje serényü, légyen parasztké ;
A tarka is illik a gavalléroknak,
De, ha babos, vigyen sátort cigányok² k.
A pej, ha nyúl hasú, vagy pedig az orra
Szamárszin, nem akad uri vásárlóra ;

Van szép szürke, vagyon nem szép, de tűrhető,
 De ha egér szőrü, már nem szenvedhető;
 A szepe fejr rut, s mégis nem veti el,
 Tudván azt, hogy legszebb szürke szőrt váltand fel;
 Minden szőrt, hogy tiszta légyen megkívánnya,
 De ha mocskos lészen csitkója, azt bánnya,
 Tudom vágyik, hogy szert tenne valahára
 Arany szőrü pejre, s arany szín sárgára;
 Valamilyen igaz, hogy szép szőrrel fedve,
 A jól alkotott test szebb, s vagyon több kedve;
 Olyan igaz, hogy van sok jó s szép testü lö,
 Melynek külső szőre motskos, alá való;
 Mert a szőrtől nem függ a lónak termete;
 Hogy meg-tudd, mi erről a gróf ítélete?
 Milyenek csitkói s lovai többnyire?
 S hogy képzeletet kapj egés ménessire,
 Egy lovát leirom fülitől farkáig,
 Ilyen az, nem tartlak függőbe sokáig:
 Fülei nem hosszak, inkább rövidecskék,
 Nem szélesek, hanem keskeny hegyesecskék,
 Állanak nem széljel, sőt öszve a fején,
 Nem oldalfélt nőttek, hanem a tetején;
 Homloka nem gödrös, sőt van dombossága,
 S attól a fejinek módos horgassága;
 Nagyok a szemei, tiszták, s ha forognak,
 Két nagy Kárbunkulus módjára ragyognak;
 Nem széles, sőt keskeny tsontyai az állnak
 Nem széljel egymástól, inkább öszve állnak;
 Tajtézkzik a szája, mikor jó tűzibe,
 S orrával nagyokat stüvölt jó kedvibe;
 Egész feje nem nőtt hosszsan és szélesen,
 Tsak csonton, hus nélkül áll a bőr feszesen,
 Nyaka hoszszu, melynek felkelő hajlása,
 Olyan, mint a hattyu nyakának állása;
 Nincsen sem a marján felül gödrössége,
 Sem mint a szarvasnak alól görbesége,
 Szalonna módjára a nem is hajlott meg,
 Magos a marja, nem csúsz elé a nyereg,
 Balra simán fésült serénye, sorának
 Hoszsusága felit fedezi nyakának,
 Szűgye széles, kiáll, még is takarékos,
 Nem felette husos, nemis választékos,

Ezen kivül járnak a forgó csontjai,
 Nem nőttek nyúl módra az első lábai,
 Dereka nem nyerges, csak kevés hajlása
 Van, nincsen is sarló módjára állása,
 Hátgerince nem áll, méjjen vagy begyessen,
 Gömböljögge tette azt a hus rendesen ;
 Testihez mérsékelt fara is domboru,
 Hoszszu a keresztye és nem tsapott farú.
 Nem mód nélkül hoszszu, sem rövid a teste,
 Hasának nints csuka módjára bé-este ;
 Jól öszve illenek benne minden tagok,
 Lábai sem hoszszak, sem igen vastagok ;
 Izmosak inai, nem simák, szőrösek ;
 Kurták a siklói, azért is erősek ;
 Hátulja nem lőcsös, nem is áll hámfáson,
 Első lábat nem rak keresztül egymáson,
 Hanem elévetvén karika formába
 Emeli a forgó csontok irányába ;
 Nem lankad, sőt mentől tovább a menése
 Tüzesebb, nem botlik, bátor a lépése ;
 Körmeinek tányér forma az állása,
 Mikor lépik hangzik azok csattanása ;
 Farka vastag s tövig tömött szőrössége
 Diszes, s ha krupra áll, földet seper vége. *)

K é r e l e m.

Azon t. cz. előfizetők, kik lapjainkat piros keresztkötés alatt kapják, a jul.-dec. 5 pft előfizetési díj beküldésére kéretnek fel.

*) Fogadja A. B. C. szívélyes köszönetünket e félszázados verses leírás beküldéséért, melyet saját ortographiájával és tájshólásaival közöltünk, belértékén kívül annak is bizonyítékául, hogy Erdélyben a lótenyésztéssel ötven év előtt le galább is oly egyszerűen foglalkoztak, mint ez idő szerint.

Lóárverések.

Mocsáry Lajos ur kurtányi méneséből 15 darab ló fog f. octóber 8-án Borsod megyében Szemerén magán árverés útján eladatni. A 15 darab közt van egy angol telivér és egy félvér fiatal hágó mén, 5 darab négy és hat éves hátas, 2 darab hámos ló, 2 darab anyakancza csikóstól a többi két és egy éves csikó. — Az árverés helye Szemere, fekszik Mező-Kövesdtől fél órányira, a pest-miskolci országúttól — Szihalomnál letérve — egy negyed órányira.

Bold. Lónyai József es. k. kamarás ménese, Bihar megye Nagy-Kágya helységében (Nagy-Váradtól 3 órányira) f. évi octóber 15-én nyilvános árverés útján fog eladatni. Jelesül: 1 öt éves $\frac{3}{4}$ vér mén; 12 fedezett s nagyobb részt fiatal anyakancza, végre több csikó, 4 darab 1835-ki, 5 darab 1856-ki, 2 darab 1857-ki, 10 darab 1858-ki. — E ménes 30 év óta nagykarolyi és körösladányi telivér ménék ivadékaiktól származott.

Eladó lovak.

Gróf Sándor puszta-gyarmathi ménesében, Esztergom megye, Budapesttől 4 órányira:

Hátas lovak: Szarka sötét szürke $4\frac{1}{2}$ éves, $14\frac{1}{2}$ m. arab-angol származás, ap. Cosarara, any. Szarka. — Morningstar sötétpej, 4 éves, 15 m., angol szárm. ap. Tourist, any. Morningstar. — Miss Fox vil. sárga, 13 éves, $15\frac{1}{4}$ m. angol szárm. ap. Wrestler, any. Overshegoes.

Mének: Tourist megypej, 13 éves, $15\frac{1}{2}$ m. ap. Languish, any. Touchstone; telivér fedezésre tökéletesen alkalmas. — Róka sárga $3\frac{1}{2}$ éves, $15\frac{1}{2}$ m. ap. Ab-del-Kader, any. Rigó; fedezésre jövő tavasszal alkalmas.

Tóth Vilmos úrnál Ivánkán Nyitra megyében a tornóczi vasutálló-máshoz $1\frac{1}{4}$ órányira:

Egy 7 éves félvér kancza $15\frac{3}{4}$ markos, világos pej, egészséges, jó hátas. Ara 750 pft.
Egy 7 éves barnapej, herélt, félvér, kitűnő vadászló, $16\frac{1}{4}$ markos, ára 300 pft.

Lóverseny-határnapok:

T.-S z.-Miklós, september. 26. — Pardubitz, oct. 8. és 9. — Arad, oct. 24. és 25.

Nevezési zárnapok:

Oct. 1. — Pardubitz: Akadályverseny. Trial-Stakes. (L. 6. sz.) — Asszonysági díj. (L. 20. szám.) — Arad: Császári díj. Bohus díj. [Tétverseny. Asszonysági díj. Elegyverseny. (L. 18. sz.)

Oct. 16. — Arad: Akadályverseny. Blaskovits István akadályversenye. (L. 18. sz.)

TARTALOM:

Általános nézetek a fővad ápolásáról és vadászatáról. Gróf Pálffy Páltól. — Rarey nyílt titka s ennek bírálata. — A lovakról, különösen gr. Bethlen János ó nagysága méneséről. — Lóárverések — Eladó lovak. — Lóverseny határnapok. — Nevezési zárnapok.

Megjelen e lap minden hó 10. 20. és 30-án egy iven. Előfizetést elfogad a szerkesztőség Pesten (Szervita-tér 3 sz. 2-ik em.) egész évre 10, félévre 5 fttal pp. Az 1857-ik évi első évfolyam teljes példánya kapható 6 ft. 24 kron p. p.

Tulajdonos kiadó és felelős szerkesztő Bérczy Károly.

Pest, 1858. Nyomatott Emich Gusztávnál.